

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС

ОБЛИЦИ НА ЕДНА ЛЕГЕНДА

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Хората се отвращават, когато видят старец, болен или мъртвец и въпреки това са подвластни на смъртта, на болестите и на старостта; Буда заявил, че това разсъждение го подтикнало да напусне своя дом и своите родители и да облече жълтата дреха на отшелниците. Свидетелството е залегнало в една от книгите на канона; другата представя притчата за петте тайни пратеници, проводени от боговете — един първолак, един сгърбен старец, един недъгав, един, който изтезава жертвите си, и един мъртвец оповестяват, че нашата участ е да се раждаме, да грохваме, да боледуваме, да изстрадваме справедливо наказание и да умираме. Съдникът на Сенките (в митологията на Индостан Яма изпълнява тази длъжност, защото бил първият човек, който умрял) пита грешника дали не е видял пратениците; последният казва „да“, ала не бил разгадал вестта им; тъмничарите го заключват в една къща, която е изпълнена с огън. Навярно Буда не е измислил тая заплашителна притча; нека ни е достатъчно да знаем, че я е казал (*Маджхима никая*, 130) и че може би не я е свързвал никога със собствения си живот.

Действителността може да бъде прекалено сложна за устно предаване; легендата я пресъздава по начин, който само инцидентно е лъжлив и който ѝ позволява да шества по света от уста на уста. В притчата и в изявлението фигурират стар мъж, болен мъж и умрял мъж; времето направило двата текста един и изковало, обърквайки ги, друга история.

Сидхарта, Бодхисатва, Преди-Буда, е син на велик цар — Судходхана, от коляното на слънцето. В нощта на неговото зачеване майката сънува, че в лявата ѝ страна влиза един слон, снежноцветен и с шест бивни^[1]. Гадателите тълкуват, че нейният син ще царува над света или ще търкаля колелото на учението^[2] и ще учи хората как да се отърват от живота и от смъртта. Царят предпочита Сидхарта да постигне временно величие, а не вечно и го затваря в дворец, от който са отстранени всички неща, които могат да му разкрият, че той е разложим. Двадесет и девет години на лъжовно щастие изтичат така, отдадени в наслада на сетивата, но една утрин Сидхарта излиза с каляската си и вижда изумен един сгърбен човек, „чиято коса не е като на другите, чието тяло не е като на другите“, който се опира на тояга при ходене и чиято плът трепери. Пита що за човек е този: кочияшът обяснява, че това е старец и че всички хора на земята ще станат като

него. Сидхарта, обезпокоен, дава заповед да се върнат незабавно, ала на другия изход вижда човек, обхванат от треска, обсипан с проказа и язви; кочияшът обяснява, че това е болен и никой не е неуязвим за тая опасност. На другия изход вижда мъж, когото носят в ковчег; този неподвижен човек е мъртвец, му обясняват, а смъртта е, законът над всичко, което се ражда. На друг изход, последния, виждат монах от просяшките ордени, който не желае нито да живее, нито да умре. Мирът е изписан на лицето му; Сидхарта е намерил пътя.

Харди (*Будизмът според палийските текстове*) възхвали обогрността на тази легенда; един съвременен индолог, А. Фуше, чийто подигравателен слог невинаги е умен или благовъзпитан, пише, че ако се приеме предварителното невежество на Бодхисатва, историята не е лишена от драматична градация, нито от философска стойност. В началото на V век от нашата ера монахът Фа-Хиен отишъл на поклонение в царствата на Индостан, дирейки свещени книги, и видял развалините на град Капилавасту и четири образа, които Ашока издигнал на север, на юг, на изток и на запад от крепостните стени, за да възпомене срещите. В началото на VII век един християнски монах написал романа, озаглавен *Варлаам и Йоасаф*; Йоасаф (Йоасаф, Бодхисатва) е син на един цар на Индия; звездогадателите предричат, че ще царува над по-голямо царство, което е царството небесно; царят го заключва в един дворец, но Йоасаф открива нещастното положение на хората в лицето на слепец, на прокажен, на умиращ и приема най-сетне вярата от отшелника Варлаам. Тази християнска версия на легендата била преведена на много езици, включително холандски и латински; по настояване на Хаакон Хааконарсон била съставена в Исландия, по средата на XIII век, една *Сага за Варлаам*. Кардинал Цезар Бароний включил Йоасаф в своята поправка (1585–1590) на римския Мартиролог; в 1615 Диего де Коуто разобличил в своето продължение на *Декадите* аналозиите на мнимата индийска фабула с истинската и благочестива история на Свети Йоасаф. Всичко това и много повече ще намери читателят в първи том на *Произход на романа* от Менендес-и-Пелайо.

Легендата, която в западните земи определи Буда да бъде канонизиран от Рим, има обаче един недостатък: срещите, които постулира, са въздействащи, но невероятни. Четирите излизания на Сидхарта и четирите назидателни фигури не се връзват с навиците на

случайността. По-внимателни спрямо обръщането към вярата, отколкото спрямо естетическото, учените мъже искаха да оправдаят тази аномалия; Кьопен (*Религията на Буда*, I, 82) отбелязва, че в последния облик на легендата прокаженият, мъртвецът и монахът са видения, които божествата изпращат, за да насочат Сидхарта. Така, в третата книга на санскритската епопея *Будхачарита* се казва, че боговете създали един мъртвец и никой човек не го видял, докато го носели, освен кочияша и княза. В легендарното житеописание от XVI век четирите появявания са четирите превъплъщения на един бог (Вигер, *Китайски, жития на Буда*, 37–41).

По-далеч бе отишъл *Лалитавицара*. За тоя сборник в проза и стихове, написан на нечист санскритски, е обичайно да се говори с известно лукавство; по неговите страници историята, на Избавителя се раздува до потискане и световъртеж. Буда, когото заобикалят дванадесет хиляди монаси и тридесет и две хиляди бодхисатви, разкрива на боговете текста на творбата; от четвъртото небе определил периода, материка, царството и кастата, в която ще се роди повторно, за да умре за сетен път; осемдесет хиляди тимпани съпровождат думите на речта му и тялото на майка му има силата на десет хиляди слона. Буда в чудноватата поема ръководи всеки етап от своята съдба; кара божествата да проектират четирите символични фигури и когато разпитва кочияша, вече знае кои са и какво означават. Фуше вижда в тази черта просто угодничество на авторите, които не могат да търпят Буда да не знае каквото знае неговият прислужник; загадката заслужава, според моето разбиране, друго решение. Буда създава образите и после изследва от трето лице смисъла, който крият. В богословско отношение навярно би било уместно да се отговори: книгата е от школата Махаяна, която учи, че временният Буда е въплъщение или отражение на един вечен Буда; онзи на небето нарежда нещата, този на земята ги изстрадва или изпълнява. (Нашият век, с други митологии или речник, говори за несъзнателното.) Човешкият образ на Сина, второ лице на Бога, могъл да извика от кръста: „Боже мой, Боже мой, защо си ме изоставил?“, второто лице на Буда аналогично могло да се изплаши от образите, които създава неговата собствена божественост... За да развържем проблема, не са непременно необходими такива догматични тънкости; достатъчно е да си припомним, че всички религии на Индостан и в частност будизмът

учат, че светът е илюзорен. *Подробно съобщение за играта* (на един Буда) ще рече *Лалитавищара*, според Винтерниц; игра или сън е за Махаяна животът на Буда на земята, която е друг сън. Сидхарта извайва четири образа, които ще го изпълнят с изумление, Сидхарта заповядва друг образ да огласи смисъла на първите; всичко това е разумно, ако мислим, че е сън на Сидхарта. Още по-добре, ако мислим, че то е сън, в който фигурира Сидхарта (както фигурират прокаженият и монахът), и че никой не сънува, защото в очите на северния будизъм^[3] светът и следовниците на Нирваната и кръговратът на преражданията на Буда са еднакво недействителни. Никой не изгасва в Нирваната, четем в едно прочуто съчинение, защото унищожаването на неизброими същества в Нирваната е като изчезването на една фантасмагория, която някой вълшебник създава на кръстопът посредством магически изкуства, а на друго място пише, че всичко е просто празнота, просто име, а също и книгата, която го огласява, и човекът, който я чете. Парадоксално, числовите прекалености на поемата отнемат, не прибавят, действителност — дванадесетхиляди монаси и тридесет и две хиляди бодхисатви са по-малко конкретни, отколкото *един* монах и *един* бодхисатва. Обширните облици и обширните числа (глава XII включва поредица от двадесет и три думи, указващи единството, следвано от растящ брой нули, от 9 до 49, 51 и 53) са обширни и чудовищни мехури, раздутост на Нищото. Така недействителното полека-лека е разпукало историята; първо направило фантастични образите, после — княза, а с княза — всички поколения и всемира.

В края на XIX век Оскар Уайлд предложи една разновидност — щастливият княз умира в затвора-дворец, без да е открил болката, но посмъртният му образ я съзира от височината на пиедестала.

Летоброенето на Индостан е несигурно; моята начетеност — много повече. Кьопен и Херман Бек са може би тъй грешащи, както съставителя, посмял да напише тази бележка; не бих се изненадал, ако моята история за легендата бъде легендарна, изградена от същностна истина и случайни грешки.

[1] Този сън е за нас чиста грозотия. Не е така за индусите — слонът, домашно животно, е символ на кротостта; множенето на бивни не може да смути зрителите на едно изкуство, което, за да внуши, че

Бог е всичко, извайва многоръки и многолики фигури; шест е обичайното число (шест пътя на преселението; шест Буди, предхождащи Буда; шест основни посоки, ако се броят зенитът и надирът; шест божества, които Яджурведа нарича шестте врати на Брахма) ↑

[2] Тази метафора може да е внушила на тибетците машините за молене — колела или цилиндри, които се въртят около ос, пълни с ленти навита хартия, по които се повтарят магически думи. Някои са ръчни; други са като големи мелници и ги движи водата или вятърът. ↑

[3] Рис Дейвис премахва този израз, въведен от Бурноф, но употребата му в тази фраза е по-несмущаваща, отколкото Големия преход или Голямата колесница, които биха смутили читателя. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.